

Reda Gedutienė, Laura Maskoliūnaitė

Savižudybių aprašymo 1991–2004 m. Klaipėdos spaudoje ypatumai

Santrauka. Šiame straipsnyje analizuojami savižudybių pateikimo 1991–2004 m. Klaipėdos spaudoje ypatumai. Straipsnių analizei taikyta 28 požymių vertinimo schema (žr.: Gailienė, Trofimova 1999). Atlikta kiekybinė ir kokybinė straipsnių apie savižudybes analizė parodė, kad dauguma straipsnių apie savižudybes pagrindiniuose Klaipėdos dienraščiuose neatitinka rekomenduojamų savižudybių pateikimo spaudoje reikalavimų. Pagrindiniai Klaipėdos dienraščiai skiria mažai dėmesio savižudybių prevencijai ir pagalbai bei pateikia nedaug pranešimų apie statistinius ir mokslinių tyrimų duomenis.

Įvadas

„Žurnalistas, viešosios informacijos rengėjas, gerbdamas asmens ir jo artimųjų privatumą, neturi minėti pavardžių ar kitokių šį asmenį (ypatingai nepilnametį) padedančių identifikuoti duomenų, susijusių su savižudybe ar bandymu nusižudyti. Skelbdamas informaciją apie savižudybes ar bandymus nusižudyti, žurnalistas, viešosios informacijos rengėjas turi itin atsargiai nurodyti savižudybės ar bandymo nusižudyti motyvus bei aplinkybes, kad paskelbtoje informacijoje nebūtų skatinamas savižudiškas (suicidinis) elgesys visuomenėje. Skelbiant tokią informaciją, pareigautina pranešti apie esamą ar teikiamą psichologinę-socialinę pagalbą“.

Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso 49 straipsnis „Asmens garbės, orumo, privatumo apsauga“

Savižudybė – rimta socialinė ir psichinės sveikatos problema visame pasaulyje ir Lietuvoje. Jau dešimt metai (nuo 1996 m.) Lietuvos savižudybių rodiklis yra didžiausias pasaulyje, labai ryškus savižudybių rodiklių didėjimas Lietuvoje prasideda nuo 1991 metų (Leenaars *et al.* 2000; 639, Gailienė 2005; 7).

Pripažįstama, kad savižudybė ne tik sudėtingas, bet ir daugiabriaunis reiškinys, kurį sudaro biologiniai, psichologiniai, tarpasmeniniai, kognityviniai, vidiniai psichiniai, sąmoningi ir nesąmoningi,

kultūriniai, sociologiniai, filosofiniai ir moraliniai veiksniai (Leenaars *et al.* 2000; 639). Dėl to įvairios teorijos, kurios mėgina paaiškinti savižudišką elgesį, dažniausiai orientuojasi į kurį vieną jo aspektą, nes pritaikyti teorinį modelį visam savižudybės daugiabriauniškumui labai sunku. Tačiau tokios savižudybės teorijos, kuri paaiškintų savižudybės fenomeną taip, kad jis visiškai atitiktų šio savidestruktyvaus elgesio įvairumą ir sudėtingumą, sukurti neįmanoma (Gailienė 2001; 9). Vienas iš būdų aiškiant savižudišką elgesį grindžiamas socialinio išmokymo teorija, t.y. savižudiškas elgesys gali būti perduodamas modeliavimo būdu. Savižudiško elgesio modelius labai dažnai pateikia spauda (Gailienė, Trofimova, 1999; 56, Gould 2001; 201, Gould *et al.* 2003; 1269). Pirmasis šį imitacijos fenomeną mokslinėje literatūroje aprašė prancūzų sociologas E. Durkheimas (2000). Vėliau amerikiečių sociologas Phillipsas (1974 pgl. Ystgaard 1997; Becker *et al.* 2004) šį savižudybės imitacijos fenomeną pavadino „Verterio efektu“.

Gausūs tarptautiniai tyrimai nagrinėjantys savižudybių pateikimo spaudoje įtaką savižudybių paplitimui nustatė priežastinį ryšį. Tarptautinių tyrimų išvados konstatuoja, kad, viena vertus, vaiz-

dingai, plačiai, sensacingai spaudoje publikuojami savižudybių pranešimai turi įtakos savižudybių imitacijai, kita vertus, sumažėjus savižudybių aprašymų spaudoje, sumažėja ir savižudybių (Gailienė, Trofimova 1999; 56, Stack 2000; 958, Pirkis *et al.* 2002; 190, Becker *et al.* 2004; 111). Žiniasklaida ne tik atspindi visuomenėje vyraujančias nuostatas savižudybių atžvilgiu, bet ir prisideda prie savižudybės palankios nuostatos formavimo, atitinkamai pateikdama informaciją apie savižudiškus poelgius. Nustatyta, kad aukštais savižudybių rodikliais pasižymintiose šalyse žiniasklaida savižudybes daug dažniau pateikia kaip romantiškus, herojiškus poelgius, juos pozityviau vertina, negu šalyse, kuriose maži savižudybių rodikliai (Gailienė, Trofimova 1999; 56, Gailienė 2005; 13).

Psichologinėje literatūroje išskirtos savižudybių imitacijos efektą skatinančios ir jį minimizuojančios publikacijų apie savižudybes charakteristikos. Savižudybių pranešimai spaudoje, kurie gali sustiprinti savižudybės imitacijos efektą, 1) pateikia supaprastintas savižudybės priežastis, 2) perdėtai smulkiai ir išsamiai aprašo savižudybės detales, 3) sensacingai nušviečia savižudybę (straipsniai iliustruoti nuotraukomis), 4) suteikia patarimų savižudybės klausimais „kaip nusižudyti“, 5) aprašo savižudybę kaip vieną iš pasirinkimo būdų, 6) garbina savižudybę ar nusižudžiusius asmenis, 7) išskirtinai akcentuoja sėkmingą savižudybės būdą, 8) romantizuoja ar idealizuoja savižudybę kaip didvyrišką poelgį (Becker *et al.* 2004; 111 – 112). Pamėgdžiojimo tikimybę mažina santūrus, objektyvūs pranešimai, taip pat tokios publikacijos, kuriose kartu su įvykio aprašymu suteikiama ir informacijos apie tai, kaip atpažinti gresiančią savižudybę, kaip tada elgtis, kokios pagalbos ir kur žmonės gali gauti, rašoma apie žmones, kurie įveikė krizes, stiprinama neigiama nuostata savižudybės atžvilgiu (Gailienė, Trofimova, 1999; 57, Becker *et al.* 2004; 111 – 112).

Nors ir jau žinomas savižudybių imitacijos efektą skatinančių publikacijų pobūdis, tačiau įvairiose šalyse pasigendama tyrimų analizuojančių savižudybių pateikimo spaudoje mastą ir kokybę (Pirkis *et al.* 2002; 190). Vieną pirmųjų tyrimų Lietuvoje, kurio metu buvo analizuojama kaip Lietuvos žiniasklaida (dienraščiai „Lietuvos rytas“, „Respub-

lika“, „Lietuvos aidas“) publikuoja straipsnius apie savižudybes atliko Gailienė ir Trofimova (1999). Tyrimas patvirtino, jog savižudybių plitimui šalyje svarbią įtaką daro ir visuomenėje vyraujančios nuostatos savižudybės atžvilgiu atspindimos žiniasklaidoje. Tyrimų, analizuojančių Lietuvos regioninėje spaudoje publikuojamų straipsnių apie savižudybes pobūdį ir kokybę nėra. Todėl šio straipsnio tikslas – aprašyti savižudybių pateikimo 1991–2004 m. Klaipėdos spaudoje mastą bei kokybę.

Metodika

Straipsnyje analizuojami 1991–2004 metais pagrindiniuose Klaipėdos dienraščiuose „Vakarų ekspresas“ ir „Klaipėda“ publikuoti straipsniai apie savižudybes. Pateikiama kiekybinė ir kokybinė straipsnių turinio analizė. Kiekviena publikacija vertinta pagal straipsnių apie savižudybes analizės schemą (Gailienė, Trofimova 1999; 58). Schemą sudarė keturios grupės požymių:

1. *Formalieji požymiai* (kuriame laikraščio puslapyje spausdinama, ar straipsnio pavadinime yra žodis „savižudybė“, ar pavadinime nurodomas savižudybės būdas, ar pavadinime nurodoma savižudybės priežastis, ar straipsnis iliustruotas nuotraukomis).
2. *Turinys* (kas aprašoma – savižudybė ar mėginimas nusižudyti, išplėstinė savižudybė, įžymybės savižudybė; ar nurodomas savižudybės būdas, veikėjo duomenys; ar pateikiamos objektyvios žinios, pagalbos galimybės).
3. *Savižudiško poelgio vertinimas* (iš viso nevertinama, ar vertinama kaip politinis protestas, sensacija, tragedija, psichinio sutrikimo padarinys, racionalus poelgis, nusi kaltėlio poelgis, ar nurodomi teigiami arba neigiami šio poelgio padariniai).
4. *Aprašymo stilius* (ar santūrus, objektyvus, aiškus, ar romantizuojantis, herojizuojantis ir pan.)

Iš viso straipsniai vertinti pagal 28 požymius. Apskaičiuotas visų įvertinimų procentinis pasiskirstymas 1991–2004 metais.

1 lentelė. Savižudybių skaičius Lietuvoje ir Klaipėdoje 1990–2004 m.

Metai	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Savižudybių skaičius Lietuvoje	969	1142	1294	1572	1703	1694	1723	1632	1554	1552	1631	1535	1551	1455	1381
Savižudybių skaičius Klaipėdoje	49	46	59	64	78	76	62	58	64	67	73	66	62	53	41

Rezultatai ir rezultatų analizė

Savižudybių rodikliai Lietuvoje ir Klaipėdoje

1 lentelėje pateiktas savižudybių skaičius Lietuvoje ir Klaipėdoje 1990–2004 metais¹. Kaip matome iš lentelės, daugiausiai žmonių nusižudė Lietuvoje 1994 ir 1996 metais, o Klaipėdoje daugiausiai savižudybių buvo 1994 ir 1995 metais. Mažiausiai savižudybių Lietuvoje per šį nepriklausomybės laikotarpį stebime 1990, 1991, 1992 ir 2004 metais, o Klaipėdoje – 1991 ir 2004 metais.

Galima galvoti, kad tokiems rezultatams įtakos galėjo turėti tai, kad prasidėjus politinėms reformoms Sovietų Sąjungoje ir atgavus Lietuvos nepriklausomybę, žmonės tikėjo šviesia ateitimi, pokyčiais, kurie pakeis jų gyvenimą į gerąją pusę. Žmonės su viltimi ir nekantrumu laukė geresnių dienų. Todėl santykinai žemi savižudybių rodikliai išliko 1987–1990 metais (maždaug 911 savižudybių per metus). Tačiau, iš gautų duomenų matyti, kad praėjus keliems metams po nepriklausomybės atgavimo, savižudybių skaičius ženkliai pradėjo augti, pasiekdamas didžiausią nusižudžiusiųjų skaičių per visą nepriklausomybės laikotarpį Lietuvoje 1996 metais – 1723 savižudybės per metus. Savižudybių skaičiaus augimas gali būti siejamas su tuo, kad Lietuvoje įvykę ekonominiai, socialiniai pokyčiai, politi-

nė kaita ir drastiškai išaugę gyvenimo lygio skirtumai nepateisino su nepriklausomybės atgavimu siejamų vilčių.

Kiekybinė ir kokybinė straipsnių Klaipėdos dienraščiuose analizė

1991–2004 metais pagrindiniuose Klaipėdos dienraščiuose „Vakarų ekspresas“ ir „Klaipėda“ buvo paskelbta 491 publikacija apie savižudybes. Duomenys apie jų pasiskirstymą pateikti 2 lentelėje. Kaip matome iš pateiktų duomenų, abu pagrindiniai Klaipėdos dienraščiai 1991–2004 metais rašė apie savižudybes. „Klaipėda“ apie savižudybes rašė 3,46% (17 straipsnių) daugiau nei „Vakarų ekspresas“.

Kaip matome iš 2 lentelės, daugiausia straipsnių apie savižudybes buvo publikuota 1999 metais (atitinkamai „Klaipėda“ – 38 straipsniai, „Vakarų ekspresas“ – 16 straipsnių) bei 2000 metais (atitinkamai „Klaipėda“ – 26, „Vakarų ekspresas“ – 34). Mažiausiai straipsnių buvo publikuota 1991 metais (atitinkamai „Klaipėda“ – 1, „Vakarų ekspresas“ – 9) bei 1992 metais (atitinkamai „Klaipėda“ – 1 straipsnis, „Vakarų ekspresas“ – 10).

Iš pateiktų duomenų matyti, kad bėgant metams, abiejuose dienraščiuose straipsnių apie savi-

2 lentelė. Straipsnių apie savižudybes skaičius pagrindiniuose Klaipėdos dienraščiuose 1991–2004 m.

Metai	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	Iš viso:
„Vakarų ekspresas“	9	10	15	32	6	5	6	10	16	34	21	16	21	16	237
„Klaipėda“	1	1	5	5	19	15	14	34	38	26	25	25	22	23	254
Iš viso:	10	11	20	37	25	20	20	44	54	60	46	41	43	39	491

¹ Duomenys apie savižudybių rodiklius Lietuvoje ir Klaipėdoje gauti iš Klaipėdos statistikos valdybos.

žudybes skaičius yra nevienodas: straipsnių skaičius tai sumažėja, tai išauga.

Atliekant straipsnių apie savižudybes analizę, buvo fiksuojama nusižudžiusiųjų ar mėginusių nusižudyti asmenų lytis ir amžius. Klaipėdos dienraščiuose beveik tris kartus dažniau buvo pateikiamos vyrų savižudybės ar mėginimai nusižudyti nei moterų (atitinkamai 69,47% vyrų ir 25,73% moterų). Dienraščiuose taip pat buvo pateikiami straipsniai, kuriuose nebuvo nurodoma asmenų lytis. Tokiuose straipsniuose buvo pateikiama informacija apie savižudybes, jos prevenciją ar statistiniai savižudybių duomenys.

„Klaipėdos“ dienraščio straipsniuose apie savižudybes dažniausiai publikuojamos 20–29 metų vyrų ir moterų savižudybės ir mėginimai nusižudyti. „Vakarų ekspreso“ straipsniuose dažniausiai aprašomos 30–39 metų vyrų savižudybės ir mėginimai nusižudyti, o merginų dažniausiai aprašomos 15–19 metų amžiaus savižudybės ir mėginimai nusižudyti. Abiejuose dienraščiuose mažiausiai publikacijų apie senyvo amžiaus vyrų ir moterų savižudybes (80 metų ir daugiau). Mažų vaikų savižudybių aprašymų buvo du – „Vakarų ekspreso“ dienraštyje aprašyta penkerių metų berniuko savižudybė, o „Klaipėdos“ dienraštyje – dvylikos metų berniuko savižudybė.

Formalieji straipsnių apie savižudybes požymiai

„Savižudybė“ *straipsnio pavadinime*. Straipsnio antraštėje turi būti vengiama žodžio „savižudybė“, siekiant sumažinti savižudybės pateikimo kaip sensacijos ar normalaus reiškinio riziką (Pirkis *et al.* 2002; 194). 1991–2004 m. iš 491 publikuoto straipsnio apie savižudybes pagrindiniuose Klaipėdos dienraščiuose, šiek tiek daugiau nei pusės (54,63%) straipsnių pavadinimuose buvo minimas žodis „savižudybė“ („*Paauglių savižudybės*“, „*Ant savižudybės slenkščio*“, „*Savižudybė – paskutinis žingsnis*“ ir pan.).

Straipsnis ir jo anotacija pirmame puslapyje. Straipsnio ar straipsnio anotacija pirmame puslapyje greičiausiai atkreipia skaitančiojo dėmesį, todėl pateikta informacija pirmuose puslapiuose geriau įsimenama. Straipsniai apie savižudybes turė-

tų būti publikuojami leidinio viduriniuose puslapiuose nei pirmame puslapyje, atsižvelgiant į tai, kad, viena vertus, išskirtinis dėmesys gali turėti įtakos savižudybės, kaip tam tikro išskirtinio poelgio, garbinimui, kita vertus, savižudybės aprašymas pirmame puslapyje sukelia papildomą stresą šeimos, netekusios artimo žmogaus dėl savižudybės, nariams (Pirkis *et al.* 2002; 193–4). „Klaipėdos“ ir „Vakarų ekspreso“ dienraščiuose buvo rasta 5,53% straipsnių ir straipsnio apie savižudybes anotacijų pirmame puslapyje.

Straipsnis su nuotraukomis. Spauldoje turi būti vengiama publikuoti fotografijas susijusias su savižudybe ar bandymu nusižudyti. Ypatingai nerekomenduojama pateikti fotografijų iš savižudybės vietos, parodant savižudybės metodą, nes tai gali turėti įtakos imitaciniams kitų asmenų veiksams (Pirkis *et al.* 2002; 193–4). „Klaipėdos“ ir „Vakarų ekspreso“ dienraščiuose straipsnių su nuotraukomis buvo publikuota trečdalis (34%). Tai reiškia, kad beveik kas trečias straipsnis buvo pateikiamas kartu su nusižudžiusiojo ar bandžiusio nusižudyti nuotrauka.

Savižudybės būdas pavadinime. Ketvirtasis požymis analizuojant straipsnius apie savižudybes – savižudybės būdo publikavimas pavadinime. Straipsniuose turėtų būti vengiama savižudybės metodo aprašymo, juo labiau jo pateikimo straipsnio pavadinime, nes tai gali turėti įtakos imitaciniams asmenų veiksams (Pirkis *et al.* 2002; 193–194, Becker *et al.* 2004; 112–114). „Klaipėdoje“ ir „Vakarų eksprese“ tokių publikacijų su nurodytu savižudybės būdu pavadinime buvo pateikta penktadalis (20,01%) – „*Nusišovė poste*“, „*Nusišovė tėvo medžiokliniu šautuvu*“, „*Pasikorė 20-metis pasienietis*“, „*Mirė rankos venas persipjovusi mergina*“, „*Moteris išsoko iš savo buto dvyliktame aukšte*“. Tai reiškia, kad kas penktas Klaipėdos dienraščiuose publikuotas straipsnis apie savižudybes nurodė savižudybės būdą pavadinime.

Savižudybės priežastis pavadinime. Straipsniuose turėtų būti vengiama nurodyti savižudybės priežastis pavadinime. Dažnai spauldoje savižudybė aiškkinama viena priežastimi ir ta priežastis nurodoma straipsnio pavadinime, tačiau tyrimais įrodyta, kad savižudybės kyla ne dėl vienos, o dėl daugelio tar-

pusavyje susijusių priežasčių (Becker et al. 2004; 112 – 114). „Klaipėdos“ ir „Vakarų ekspreso“ dienraščiuose buvo publikuojami straipsniai su savižudybės priežastimi pavadinime („Nusižudė dėl meilės“, „Nusižudė išsigandęs atpildo“, „Savižudybės kaltininkė – meilė“, „Pasikorė neištvėręs žmonos netekties“, „Netekęs darbo krovikas nusižudė“, „Susipykęs su žmona nusišovė naras“ ir kt.).

Straipsnių apie savižudybės turinio ypatumai

Savižudybės, mėginimo arba ketinimo nusižudyti, išplėstinės ir įžymybės savižudybės aprašymas. 1991 – 2004 m. pagrindiniai Klaipėdos dienraščiai daugiausiai aprašinėjo įvykusias savižudybes (69,09 % straipsnių), apie mėginimus arba ketinimus nusižudyti rašė žymiai mažiau (19,04 %, „Bandė nusižudyti“, „Korėsi areštineje“, „Policininkė bandė nusižudyti“), 4,68 % straipsnių buvo aprašomos išplėstinės savižudybės („...pasmaugė savo žmoną ir pasikorė pats“, „...draugės pasikorė kartu palėpėje ant gegnių“). Įžymybių savižudybės aprašymus publikavo 6,47% straipsnių.

Savižudybės būdas. Žurnalistai turi vengti savižudybės būdo aprašymo, nes detalus, išsamus savižudybės būdo aprašymas gali turėti įtakos savižudybės būdo imitacijai (Pirkis et al. 2002; 194, Becker et al. 2004; 112–114). Renkant duomenis apie aprašomą savižudybės būdą, buvo nustatyta, kad tiek „Vakarų ekspresas“, tiek „Klaipėda“ plačiai aprašinėjo savižudybės būdą. Iš viso buvo užfiksuoti 80,82% straipsnių, kuriuose aprašomas savižudybės būdas. Dažniausiai dienraščiuose savižudybės būdas (kaip ir kur) aprašomas detaliam. Pavyzdžiui, „... išgėrė 200 Analgino tablečių“, „... rado tualete kabantį ant šuns pavadėlio“, „... rado kabantį vonios kambaryje ant kaproninės virvės“, „... buvo rastas pasikoręs tvirta 6 metrų ilgio virve, kurią buvo užveržęs trimis mazgais ant skirtingų medžio šakų“, „susiradęs sintetinę apie 1,5 m ilgio virvę, jis surišo sau kojas ir virvės galą apšivijo aplink juosmenį, kad lemiamu momentu neišsigastų ir neatsistotų ant kojų. Klūpėdamas jis virto į priekį ir pasikorė“.

Asmens (veikėjo) duomenys. „Klaipėdos“ ir „Vakarų ekspreso“ dienraščių straipsniuose apie savižudybes buvo fiksuojama ar nurodomi nusižudžiusiojo ar bandžiusio nusižudyti veikėjo duomenys. 67,36 % straipsnių buvo nurodomi nusižudžiusiojo ar bandžiusio nusižudyti duomenys - vardas, pavardė, amžius, gyvenamoji vieta ir pan. Atlikus kokybinę šio požymio analizę, pastebėta, kad kai kuriuose straipsniuose ne tik nurodomi tikslūs asmens duomenys, bet ir jo artimųjų, giminių duomenys („vakar rytą savo namuose Vėžaičiuose...nusišovė 23 m. XY. X. kilęs iš Gargžduose garsios Y giminės. Vienas X. dėdžių yra kunigas, antras – buvęs Klaipėdos rajono PK Kelių policijos vadovas, trečias – žymus futbolininkas“, „Nusižudė 75 m. klaipėdietis AB. AB buvo neseniai atleisto Klaipėdos valstybinio jūrų uosto direkcijos vadovo BB tėvas“)².

Statistiniai, mokslinių tyrimų duomenys. Prevencija, pagalba, alternatyvos, ženklai. Straipsnių, pagrindiniuose Klaipėdos dienraščiuose, kuriuose būtų pateikti statistiniai, mokslinių tyrimų apie savižudybes duomenys buvo nedaug (17,61%), o straipsnių, kuriuose būtų aprašomi prevencijos, pagalbos ar alternatyvos būdai buvo 13,54 %. Tačiau ir šiuose straipsniuose buvo pateikiama tik dalinė informacija apie savižudybių prevenciją ir pagalbą, nenurodomi konkretūs socialinės – psichologinės pagalbos centrų telefonai, jų adresai („...jeigu nesu-sitvarkote – skambinkite į artimiausią psichologinę konsultaciją“). Tik 1995 metais „Klaipėdos“ dienraštis išspausdino pirmą straipsnį, kuris pateikė išsamią informaciją apie „Jaunimo linijos“ veiklą, nurodė tikslus šios organizacijos duomenis. 1996 metais „Vakarų ekspreso“ dienraštis pateikė išsamų straipsnį, kuriame nurodomi veikiantys psichologinės pagalbos centrai visoje Lietuvoje.

Lyginant pateiktų straipsnių apie savižudybes procentą su straipsniais, kuriuose minima pagalba ir prevencija savižudybės atveju, pastarųjų yra mažiau beveik 4,04 karto. Tokios didžiulės disproporcijos rodo, kad spaudoje daug dėmesio skiriama savižudybės ar mėginimo nusižudyti aprašymui, nurodant konkretų savižudybės (ar mėginimo nu-

² Siekiant nepažeisti asmenų privatumo, nepateikiama publikuota straipsnyje pavardė.

sižudyti) būdą bei supaprastintai aiškinant šio reiškinio priežastis ir motyvus, dažniausiai akcentuojant vieną priežastį ar motyvą. Straipsniuose dominuoja bejėgiškumo pozicija, retoriniai klausimai ir kreipimaisi („*Marijos Žeme, kada Tavo vaikai sustos prie savižudybės slenkščio ir drąsiai atsigręš į gyvenimą?*“), formuojama nuomonė, kad sunkioje situacijoje nėra kitos išeities kaip savižudybė, iš vis nenurodoma arba abstrakčiai nurodoma psichologinė pagalba, supaprastintai akcentuojama kitų žmonių pagalba krizę išgyvenančiam asmeniui („*tik tėvai ir mokytojai galėtų užkirsti kelią vaiko savižudybei*“). Dažnai straipsniuose analizuojančiuose savižudybes nurodoma, kad asmuo kalbėjo kitiems apie ketinimus nusiziudyti („*savižudybe gyvenimą užbaigusios Neringos ir Jurgitos klasės draugai pasakojo, kad jos nesutarė su tėvais ir artimaisiais, mergaičių kalbos apie savižudybę jiems nebuvo naujiena*“), tačiau nėra publikuojama kaip atpažinti ketinantį nusiziudyti, kokie pavojaus signalai rodo, kad žmogus galvoja ir ketina nusiziudyti, ką daryti tokioje situacijoje ir kaip konkrečiai padėti.

Savižudiško poelgio vertinimas straipsniuose

Nevertinama. 1991–2004 metais pagrindiniuose Klaipėdos dienraščiuose savižudybės poelgis nebuvo vertinamas 63,53% publikacijų. Kitose dienraščių publikacijose, savižudiškas elgesys vertinamas labai įvairiai.

Poelgio vertinimo būdai. Dažniausiai pasitaikantis savižudiško poelgio vertinimas – tragedija. Dažniausiai kaip tragedija savižudybė buvo įvardijama likusios šeimos atžvilgiu: „... be tėvo liko mažas kūdikis...“, „*Č-inskų šeimos tragedija: mažametė tapo našlaite*“.

Vertinant savižudišką poelgį, 9,73 % straipsnių savižudybė buvo vertinama kaip psichinio sutrikimo padarinys. Straipsniuose dažniausiai nurodoma, kad pasirinkdamas tokį žingsnį, žmogus buvo nestabilios psichikos ar turėjo psichinių sutrikimų („*Depresija pastūmėjo į Danę*“, „...*psichine liga sirgusi moteris iššoko iš 8-ajame aukšte esančio savo buto balkono*“).

Abiejuose Klaipėdos dienraščiuose buvo ras-

ta mažai straipsnių (2,63%), kuriuose savižudiškas poelgis vertinamas kaip bausmė sau („*Man, žioplui, taip buvo lemta. Man buvo reikalinga ištikimai mylinti mergina, bet taip realiaime gyvenime nebūna, todėl aš kaltinu tik save, kad aš toks.*“, „... nusiziudė išsigandęs atpildo“).

6,3% straipsnių buvo aprašomos nusikaltimą įvykdžiusių žmonių savižudybės („*Žudikas įvykdė nuosprendį sau*“). Straipsnių, numenkinančių, nuvertinančių savižudybę kiekybiškai buvo nedaug – 8,69%, tačiau straipsnių ištraukos rodo formuojamą poziciją į savižudybę įvykdžiusį asmenį kaip į egoistišką, nereikšmingas problemas sureikšminusį asmenį („*savižudžiams kario pagarba neatiduodama*“, „*Savižudybės sukrečia, bet... nebestebina*“, „*jau vien dėl to, kad žmogus, pasirinkęs tokį iš gyvenimo išėjimo būdą, žinotų ir pasekmes. Ne tik iš krikščioniškosios moralės pusės, dėl artimųjų sielvartų, bet ir dėl to, kas jų laukia po to, kai bandymas žudytis baigiasi ligonine*“, „*tikriausiai ji net neišsivaizdavo, kad išėjimas bus toks baisus ir banalus. Kad jos paskutinio žingsnio išdava taps truputį padažytas, švariai aprengtas lavonas, standartinis karstas, keli vainikai ir dvi datos 1980–1999*“, „*Vienintelis sakinytis, galintis išgelbėti į nevirtį puolusį žmogų, būtų: savižudybė – tai negalvojimas apie artimuosius, apie skausmą, kurio galima jiems ir nesukelti*“, „*negi nelabai nusisekės mokslas, išskolinimas už bendrabutį buvo tokios neišsprendžiamos problemos, dėl kurių verta pakelti ranką prieš save?*“).

Savižudybių aprašymo stilius

Dažniausiai pasitaikantis (71,32%) savižudybės aprašymo stilius pagrindiniuose Klaipėdos dienraščiuose 1991–2004 metais buvo santūrus, objektyvus ir aiškus. Abiejuose pagrindiniuose Klaipėdos dienraščiuose iš viso buvo pateikta 4,81% straipsnių, kuriuose savižudybės romantizuojamos, heroizijuojamos („*Ji bandė nusiziudyti du kartus. Žiūrėjo, kaip iš jos venų tekantis kraujas nurausvina drungną vandenį vonioje, norėjo užmigti ir nepabusti, nieko nesapnuoti ir nesiūgėti*“). Miglotų ir ambivalentiškų straipsnių apie savižudybes bei netiesioginių aliuzijų į savižudybę buvo pateikta nedaug (atitinkamai 0,56% ir 3,23%).

1994 metų „Klaipėdos“ ir „Vakarų ekspreso“ straipsnių apie savižudybes kokybinė analizė

1994 metais Klaipėdos mieste nusizūdė daugiausiai gyventojų per visą Lietuvos nepriklausomybės laikotarpį – 78 žmonės. Analizuojant 1994 metais publikuotus straipsnius apie savižudybes, galima pastebėti keletą esminių tendencijų. Tais metais publikuotuose straipsniuose skirtingai nuo kitais metais publikuotų straipsnių, kai kuriuose straipsniuose išsamiai aptariami savižudybės būdai. Pavyzdžiui, 1994 m. sausio 8 d. „Vakarų ekspreso“ straipsnyje „Kartis ar nesikarti?“ aptariami „populiariausi“ savižudybės būdai, akcentuojamos kiekvieno savižudybės būdo pasekmės, diskutuojama kiek jos yra baigtinės. 1994 m. birželio 25 d. „Vakarų ekspreso“ straipsnyje „Savižudybės estetika“ išsamiai aprašomi „išradingi“ savižudybių būdai, pateikiamos išvados, kad „1. Žmogus renkasi savižudybės būdą, atitinkantį jo supratimą apie garbę, grožį, mažiausiai žalojantį jo kūną. 2. Galvoja apie tai, kokius estetinius išgyvenimus jo kūnas sukels kitiems“.

Kai kuriuose 1994 m. publikuotuose straipsniuose akcentuojama, kad savižudybė – tai kiekvieno asmens laisvas pasirinkimas ir asmeninis reikalas („savižudybė iš vienos pusės yra skaudi problema, iš kitos – paradoksalus reiškinys, galima sakyti fenomenas. Atrodytų, tai žmogaus asmeninio apsisprendimo rezultatas.“, „...ir apskritai ar verta žmogui, pasiryžusiam mirti savo valia, kliudyti tai padaryti? Tai jau nebe krikščioniškosios moralės, bet mūsų gyvenimo klausimas. Galbūt filosofinis.“).

1994 m. straipsniuose apie savižudybes parodoma, kad pagalbos priemonių nėra („Vienintelis sakiny, galintis išgelbėti į nevirtį puolusį žmogų, būtų: savižudybė – tai negalvojimas apie artimuosius, apie skausmą, kurio galima jiems ir nesukelti“, „visame pasaulyje žudėsi ir žudosi seni, ligoti arba jauni, bet nelaimingi žmonės, tad galima pasakyti, kad nuo šio „fenomeno“ nėra apsaugojimo priemonių, nėra apsaugota nė viena amžiaus grupė“).

1994 m. „Klaipėdoje“ publikuojama gatvėje su tikėtų žmonių apklausa „Ar pagalvoji apie savižudybę?“, kurioje tik vienas iš aštuonių apklaustųjų negalvoja apie savižudybę.

Galima teigti, kad 1994 metais tam tikra pub-

likuotų straipsnių apie savižudybes dalis formavo nuomonę, kad savižudybė – asmeninis žmogaus apsisprendimo rezultatas, kuriam neverta trukdyti ir įsikišti; akcentavo savižudybės būdų „estetiką“ – kaip „gražiau“ nusizudyti, formavo beviltiškumo idėją, kad pagalbos priemonių šioje situacijoje nėra.

Rezultatų aptarimas

Skirtingai nuo kitų žiniasklaidos formų, spauda turi išliekamąją vertę. Savižudybių pateikimas televizijoje dažniausiai būna glaustas, tačiau spaudoje savižudybių aprašymai išsamesni ir labiau informatyvūs. Skirtingai nuo savižudybių pateikimo TV, kurioje informacija pateikiama glaustai ir greitai, spaudoje publikuojami straipsniai gali būti saugojami ir išsamiai skaitomi kelis kartus. Tikėtina, kad savižudybių aprašymai spaudoje turi didesnę poveikį skaitytojui nei savižudybių pateikimas televizijoje (Stack 2000; 963).

Atlikus pagrindinių Klaipėdos dienraščių – „Vakarų ekspresas“ ir „Klaipėda“ 1991–2004 metų straipsnių apie savižudybes kiekybinę ir kokybinę turinio analizę, paaiškėjo, kad per šį laikotarpį buvo publikuota 491 straipsnis apie savižudybes. Pagrindiniai Klaipėdos dienraščiai mažiausiai straipsnių apie savižudybes pateikė 1991 ir 1992 metais, o daugiausiai – 1999 ir 2000. Atlikus kokybinę ir kiekybinę analizę, galima konstatuoti, kad dauguma straipsnių apie savižudybes pagrindiniuose Klaipėdos dienraščiuose neatitinka rekomenduojamų savižudybių pateikimo spaudoje reikalavimų. Iš 491 per šį laikotarpį publikuoto straipsnio net 80,82% straipsnių aprašė savižudybės būdą, savižudybės atlikimas daugelyje straipsnių buvo aprašomas išsamiai ir detalai. Taip pat abu pagrindiniai Klaipėdos dienraščiai (67, 36%) informavo visuomenę apie nusizudžiusio ar bandžiusio nusizudyti asmens duomenis, nurodydami vardą, pavardę, metus, gyvenamąją vietą. Pagrindiniuose Klaipėdos dienraščiuose buvo nevengiama pateikti straipsnių su nuotraukomis, kurios susijusios su auka (33,96%). Klaipėdos dienraščiai pateikė šiek tiek daugiau nei pusę (54,63%) straipsnių su pavadinimais, kuriuose vartojamas žodis „savižudybė“ ar kiti žodžiai nurodantys savižudybę. Vos penktadalis publikuotų straipsnių apie savižudybes buvo pranešimai apie

statistinius ir mokslinius tyrimų duomenis bei savižudybės prevenciją ir pagalbą.

Atlikus straipsnių kiekybinę ir kokybinę analizę, galima konstatuoti ir straipsnių pateikimo teigiamų požymių. 1991–2004 m. laikotarpyje, savižudybių aprašymo stilius buvo santūrus, objektyvus ir aiškus (71,32%). Abiejuose Klaipėdos dienraščiuose savižudybė buvo retai vertinama kaip sensacija, dienraščiuose pateiktos savižudybės ar bandymai nusizudyti retai buvo romantizuojami ar aprašomi miglotai, ambivalentiškai. Straipsniai apie savižu-

dybes ar jų anotacijos retai buvo pateikiamos pirmame laikraščio puslapyje.

Apibendrinant kokybinę straipsnių analizę, galima teigti, kad Klaipėdos spaudoje publikuoti straipsniai apie savižudybes siekia integruoti į skaitytojų sąmonę savižudybės reiškinį kaip normalų ir tinkamą problemų sprendimo būdą. Daugumoje straipsnių apie savižudybes dominuojanti bejėgiškumo pozicija formuoja nuomonę, kad sunkioje situacijoje nėra kitos išeities kaip tik savižudybė ir jokių pagalbos priemonių šiam reiškiniui įveikti nėra.

LITERATŪRA

Becker, Katja, Mayer, Martina, Nagenborg, Michael, El-Faddagh, Mahha, Schmidt, Martin. H. 2004. „Parasuicide Online: Can Suicide Websites Trigger Suicidal Behavior in Predisposed Adolescents?“, *Nordic Journal of Psychiatry* 58 2: 111–114.

Gailienė, Danutė. 1998. *Jie neturėjo mirti. Savižudybės Lietuvoje*. Vilnius: Tyto alba.

Gailienė, Danutė. 2001. Savižudybių prevencijos Lietuvoje gairės. Savižudybių prevencijos idėjos (sud. Danutė Gailienė). Vilnius: Tyto alba.

Gailienė, Danutė, Trofimova, Jelena. 1999. „Savižudybių pateikimas pagrindiniuose Lietuvos dienraščiuose 1994 ir 1996 metais“, *Psichologija. Mokslo darbai* 19: 56–69.

Gailienė, Danutė, Žemaitienė, Nida, Trofimova, Jelena, Miliukaitė, Agnė. 1999. „Žiniasklaidoje pateikiamų savižudybės pavyzdžių poveikis paaugliams ir jaunuoliams“, *Psichologija. Mokslo darbai* 19: 71–77.

Gailienė, Danutė. 2005. „Užburtame rate: savižudybių paplitimas Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo“, *Psichologija. Mokslo darbai* 31: 7–15.

Gould, Madelyn. 2001. „Suicide and the Media“. *Suicide Prevention: The Clinical Science of Suicide Pre-*

vention (ed. Hendin, H., Mann, J. J.) Annals of the New York Academy of Sciences. 200–224.

Gould, Madelyn, Jamieson, Patrick, Romer, Daniel. 2003. „Media Contagion and Suicide among the Young“, *American Behavioral Scientist*. 46 9: 1269–1284.

Ystgaard, Mette. 1997. „Suicide among Young People – is it Contagious?“, *Norwegian Journal of Suicidology* 3: 117–125.

Leenaars, Antoon, Cantor, Chris, Conolly, John, EchoHawk, Marlene, Gailienė, Danutė, Xiong He, Zhao, Kokorina, Natalia, Lester, David, Lopatin, Andrew, A., Rodriguez, Mario, Schlebusch, Lourens, Takahashi, Yoshitomo, Vijayakumar, Lakshmi, Wenckstern, Susanne. 2000. „Controlling the Environment to Prevent Suicide: International Perspectives“, *Canadian Journal of Psychiatry* 45 1: 636–642.

Pirkis, Jane, Francis, Catherine, Blood, Richard, W., Burgess, Phillip, Morley, Belinda, Stewart, Andrew, Putnis, Peter. 2002. „Reporting of Suicide in the Australian Media“, *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry* 36: 190–197.

Stack, Steven. 2000. „Media Impacts on Suicide: A Quantitative Review of 293 Findings“, *Social Science Quarterly* 81 4: 957–971.

SUMMARY

COVERAGE OF SUICIDES IN KLAIPĖDA'S NEWSPAPERS DURING THE PERIOD FROM 1991 TO 2004

The paper examines the peculiarities of reporting suicides in Klaipėda's newspapers during the period from 1991 to 2004. The articles were analyzed using 28 features evaluation scheme (according to Gailienė, Trofimova 1999). The qualitative and quantitative analyses of articles covering suicides revealed that majority of

them do not satisfy the recommendations for suicides to be reported in media. Main newspapers in Klaipėda almost do not pay any attention to suicide prevention and help. Moreover, the articles practically do not publish statistical data and results based upon scientific research.

Įteikta 2005 10 11

Pateikta spaudai 2005 10 29

Psichologijos katedra,
Pedagogikos fakultetas,
Klaipėdos universitetas, Klaipėda